

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ ПСИХОДІАГНОСТИЦІ

Злочевська Людмила

В статті представлено огляд використання арт-терапії, як інноваційного методу в профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю, і проілюстровано варіанти застосування різних напрямків арт-терапевтичного підходу. Висвітлено загальні особливості психодіагностичних методик, які є ефективною формою профорієнтаційної консультації.

Ключові слова: арт-терапія, інноваційний метод, профорієнтаційна консультація, психодіагностика, профорієнтаційна робота, професійне самовизначення, професійний образ «Я».

Профорієнтаційна робота в нашій країні пов'язана з процесом реформування системи освіти та підготовкою конкурентоспроможних висококваліфікованих спеціалістів, які зможуть успішно працювати на внутрішньому та зовнішньому ринках праці.

Відбувається оновлення освітньої парадигми, де в основі є визначення індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної молодої людини, її розвитку не як колективного суб'єкта, а, передусім, як рівноправної соціально компетентної особистості [9, с.215].

Нові соціальні ролі, зміна соціального статусу, розширення соціальних контактів, а через них і можливостей для сприймання оточуючого простору, сприяють необхідності віднайти особистості своє місце у житті, стають головним напрямком творчого розвитку, а також, з точки зору Я.І.Божович, виступають як причина формування нової «духовної» потреби - потреби у життєвому і професійному самовизначенні [1, с.385].

Одним із шляхів реформування змісту загальноосвітньої підготовки, про який йдеться у державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ ст.», є процес активного ознайомлення учнів з масовими професіями, виховання у них любові до праці та до оволодіння певною професійною діяльністю [4, с.38].

Саме, профорієнтаційний напрямок роботи з учнівською молоддю в системі професійно-технічних закладах освіти ставить за мету виявити інтерес у них до змісту різних професій, зорієнтувати їх до свідомого творчого вибору свого професійного майбутнього; до самовизначення і саморозкриття природжених і набутих здібностей, нахилів та рис характеру. Актуальність та доцільність дослідження використання арт-терапії зумовлені теоретичною та практичною значущістю використання інноваційних методів і підходів у процесі вибору майбутньої професійної діяльності учнівською молоддю; оскільки сьогодення вимагає від молоді існує потреба в пошуку нових форм роботи, з урахуванням вимог сучасного соціально-економічного суспільства.

Таким чином, з огляду соціальної і особистісної значущості проблема осучаснення профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю є надзвичайно важливою, оскільки її ефективне вирішення сприяє задоволенню потреб держави й суспільства у висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівця різного напрямку діяльності.

Пора юності є стартовою площадкою для вибору ціннісних орієнтирів майбутнього, реалізації бажань та захоплень і являє собою завершальний етап первинної соціалізації.

Профорієнтаційна робота розвивається у зв'язку з потребами розвитку людського суспільства, коли сучасні швидкоплинні процеси сьогодення сприяють виникненню нових професій, отже, з'являється потреба в постійній орієнтації на ці професії.

Професійна орієнтація, як форма роботи з учнівською молоддю - це система психолого-педагогічних, медичних та державних заходів, які допомагають людині вибрати професію з урахуванням як власних інтересів та здібностей, так і потреб сучасного ринку праці, направлених на соціально - економічну цілеспрямованість, де науково обґрунтована діяльність різних державних і суспільних організацій (школа, сім'я, професійні навчальні

заклади, державна служба зайнятості та інші), спрямовані на створення умов для професійного самовизначення учнівської молоді в інтересах як самої особистості, так і суспільства, на певному етапі його розвитку.

Соціально-професійна орієнтація формується на основі усвідомлення особистістю свого соціального походження, культурних традицій сім'ї, роду та країни, соціального-історичного минулого, сучасного і майбутнього через пізнання свого власного Образу «Я».

Професійна орієнтація є складною науково-практичною системою роботи, її інформаційну і методичну основу складають глибокі знання, такі як: зміст і умови професійної діяльності, загальні уявлення про вимоги професій до психофізіологічних та особистісних якостей людини, психодіагностична оцінка індивідуально-психологічних особливостей людини, порівняння отриманих результатів з вимогами різних сучасних професій.

Термін «професійна орієнтація» Е.Ф.Зеєр трактує як сукупність педагогічних і психологічних критеріїв та комплексу інформації різного виду, яка направлена на прийняття рішення для здобуття тої чи іншої професії (спеціальності), а також, на вибір оптимального для досягнення цієї мети шляху подальшої професійної освіти [5, с.22]. Продовжуючи далі свою думку, автор розглядає «профорієнтацію не як систему впливу на особистість, яка може привести до ігнорування активності самої особистості у питаннях вибору професії, а у формуванні цієї активності, з урахуванням життєвого шляху при визначенні майбутньої професійної діяльності» [5, с.23].

У своїх наукових працях О.І. Вітковська визначає, що профорієнтаційна робота з молоддю, як система здійснення підготовки її до свідомого професійного самовизначення, «може мати успіх лише за умов неформального, суб'єктного, особистісного підходу до проблем кожної молодої людини» [2, с.43].

Важливим завданням юнацького віку є усвідомлений вибір професії через самопізнання, та самосприймання, коли плани в учнівської молоді на професійне майбутнє мають характер мрій і бажань, ґрунтуються на емоційно привабливих ролях, але усвідомлений вибір професії з урахуванням соціально-економічних вимог ринку праці їм зробити важко.

Широке розуміння проблематики професійного самовизначення учнівської молоді, можна визначається через їх усвідомлення свого Образу «Я», де не тільки конкретні професійні знання, вміння, досвід, але й особисті якості людини як цілого відграють визначну роль, де професія — це не тільки діяльність даному напрямку, але й сфера прояву саме особистісних якостей - так вважає багато сучасних вчених.

Професійна діагностика, як ведучий напрямок профорієнтаційної роботи, — це оцінка потенційних професійних здібностей, конкретних індивідуально – психологічних властивостей особистості необхідних для певних видів професійної діяльності система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей

В ході аналізу теоретичних і практичних надбань сучасних науковців і практичних психологів нами було виявлено основний психодіагностичний інструментарій, який найчастіше використовується для визначення інтересів, здібностей, творчого розвитку, професійної спрямованості, обізнаності світу професій та інших психологічних і вікових особливостей учнів юнацького віку. З метою професійної психодіагностики учнівської молоді ПТНЗ використовуються такі найпоширеніші методика: методика «ОДАНІ - 2», авторами розробки є Б. Федоришин і С. Карпіловська, яка спрямована на виявлення групи інтересів юної особистості, їх діапазон і зміст; методика Д.Голланда «Опитувальник професійної спрямованості» визначає ступінь зв'язку типу особистості з сферою майбутньої професійної діяльності; методика «КОС - 2», автори Б. Федоришин і В.В.Синявський, допомагає учневі зробити оцінку власної поведінки у ставленні до соціального оточення; методика «Виявлення і оцінка 16 – ти факторів особистості» є опитувальником Р.Кеттелла, яка спрямована на визначення особистісних рис характеру учнівської молоді і типу його темпераменту. Існують дані про їх надійність, валідність та адаптованість для використання на вітчизняних вибірках. Серед інших тестових методик, які призначені для дослідження діагностики професійно

важливих психологічних якостей учнівської молоді, можна ще відмітити такі, як: анкета (А.Йовайш) «Що мені подобається?», яка спрямована на дослідження інтересів і прагнень особистості як складових потенційного чи актуального покликання; «Методика діагностики професійної спрямованості особистості» (автор Б.Басс), визначає вид спрямованості особистості («на себе», «на спілкування», «на справу»); опитувальник «Професійні переваги» Б.Басса встановлює інтереси та спрямованість до майбутньої професійної діяльності; методика «Опитувальник самооцінки схильностей до різних типів професійної діяльності», який модифіковано М.Волковою, містить групування видів праці з урахуванням ряду класифікаційних ознак знярядь праці, які допомагають особистості юнацького віку визначити схильності до виду професійної діяльності; методика «Мотиви вибору професії», яку пропонує В.Семиченко, вказує на ступінь значущості мотиваційних спонукань вибору професії.

Слід зазначити, що використання традиційного тестового підходу у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю не дає повної характеристики для вивчення глибинно-психологічних феноменів і можливостей реалізації цілісного підходу в дослідженні їх психічної реальності.

На сучасному етапі розвитку практичної психології стає питання пошуку нових інноваційних методів і підходів для реалізації програм, які направлені на виховання і саморозвиток підростаючого покоління, а також, на усвідомлення їх професійного вибору, на розвиток індивідуальних здібностей і можливостей, які підвищують мотиваційний рівень творчого ставлення до професійного майбутнього.

На наш погляд, саме метод арт-терапії, який, враховуючи в повній мірі досягнення наукової думки і досвід мистецтва, інтелект людини і його почуття, рефлексію і діяльність, природно поєднує тілесність і духовність людини, і є методологічною основою, яка спроможна вирішувати сучасні психодіагностичні, психокорекційні та розвиваючі напрямки профорієнтаційної роботи.

Здійснюючи наукові пошуки, ми можемо представити позицію багатьох авторів, як зарубіжних так і вітчизняних, стосовно застосування арт-терапії в системі освіти різного рівня (Д.Аллан, Т.Боронска, Ч.Ірвуд, Е.Хольцман, Л.Монтанарі, Р.Сільвер, Е.Холт, М.Федорко, С.Керрел, К.Уелсби, С.Сейс, Т.Далей, М.Ессекс, К.Фростиг, Д.Хертз, В.Бреусенко – Кузнєцов, О.Вознесенська, О.Деркач, О.Древицька, І.А.Зязюн, Л.Злочевська, О.І.Копитін, В.Кокоренко, О.Кондрицька, М.Кісельова, Л.Лебедева, Л.Мова, Л.Терлецька, та ін.), які вважають, що арт-технологіям властиві суттєві переваги порівнюючи з іншими методами практичної психології, оскільки вони дозволяють розширити форми роботи у психолого-педагогічній сфері з учнівською молоддю, використовуючи методи арт-терапії. Усі автори вважають, що використання широкого спектру технік і форм роботи даного феномену в освітніх закладах, які засновані на прийомах образотворчої, музичної, драматично-рольової та художньо-поетичної експресії, мають великі перспективи; при цьому, дослідники наголошують, що види художньої творчої діяльності не повинні переходити у площину суто терапевтичної практики.

В цьому сенсі, в своїх публікаціях Л.Д.Лебедева, окреслюючи науковий підхід до використання арт-терапії в освіті, вважає, що «це є системна інновація, яка характеризується: 1) комплексом теоретичних і практичних ідей, нових технологій; 2) різноманітністю зв'язків з соціальними, психологічними і педагогічними уявленнями; 3) відносною самостійністю (відокремленістю) від інших складових педагогічної діяльності (процесів навчання, управління та ін.); 4) можливістю до інтеграції і трансформації» [3,с.18].

Сучасний педагогічний процес є невід'ємною частиною нашого життя, орієнтири якої спрямовують людину на розвиток її творчих здібностей до новітніх суспільних перетворень, до поглибленого вивчення власного «Я», де пріоритетними стають самопізнання, самореалізація, індивідуальний підхід до формування особистості та свобода розвитку її художньо-творчих задатків.

Серед сучасних досліджень даної проблематики щодо використання арт-технологій в педагогічній сфері, доцільно звернути увагу на визначення різних аспектів даного феномену:

- з психологічного – метод арт-терапії є «створення умов для активізації особистісних змін та психологічна підтримка людини у цих змінах; аналіз та обговорення психологічних категорій (самосвідомості, «Я» – концепції цілісної особистості, самопізнання і саморегуляції, соціальних ролей, ставлення до інших людей і т. п.)»;

- з особистісного – «вираження суб'єктивного емоційного ставлення, поглядів, переконань, ...а також, сприйняття, переживання та аналіз досвіду ...»;

- з педагогічного - це можливість здійснювати відображення власних теоретичних міркувань, передавати практичний досвід іншим, формувати сенситивність, рефлексію, толерантність, відкритість новому досвіду та удосконалюванню відповідних умінь;

- з методологічного аспекту уможливорюються: опис структури занять, оптимальний підбір необхідних матеріалів, систематизація часових ресурсів, визначення опорних питань для обговорення внутрішнього плану творчої роботи, розробка «практичних рекомендацій спеціалістам щодо використання представлених арт-технологій» [7,с.94].

Таким чином, метод арт-терапії дає унікальну можливість людині для дослідження своїх несвідомих процесів, вираження й актуалізації прихованих ідей і станів, тих соціальних ролей, явищ і форм поведінки, які допомагають віднайти новий шлях реалізації своїх здібностей і можливостей.

Ознайомлення, а відтак, і впровадження діагностичних, корекційних та розвивальних можливостей методів арт-терапії у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю, дозволить розширити психодіагностичний інструментарій практичного психолога і профорієнтолога, створити умови для творчого саморозвитку, усвідомленого професійного, життєвого та особистісного самовизначення старшокласниками та учнівською молоддю.

Вплив образотворчої діяльності на розвиток особистості вивчається фахівцями різних профілів: філософами, психологами, педагогами, художниками та ін..

Виховне значення образотворчої діяльності аналізували відомі вітчизняні й закордонні вчені (Л.Виготський О.В.Запорожець, Є.І.Ігнат'єв, В.С.Кузін, Б.М.Неменський, Н.П.Сакуліна, Б.М.Тепле, В.Роменець, Є.А.Флерина, Б.П.Юсів, Б.Джефферсон, Е.Крамер, В.Лоунфельд, У.Ламберт, К.Роуланд та ін.). Образотворча діяльність дозволяє людині передати не тільки те, що вона бачить навколо, але й відтворити свої думки, бажання, дати волю уяві, усвідомити і змінити своє ставлення до тих або інших явищ або подій, промальовуючи їх. Також, творча діяльність сприяє соціокультурному розвитку особистості та стає важливою для її емоційного та інтелектуального розвитку, формування особистісної зрілості.

Арт-терапія визначається як психолого-педагогічна допомога через участь у процесі творчості. Виходячи із релятивності поняття «Thegareia» (з грецької - турбота, доглядання, лікування), його вводять у понятійний апарат психології і педагогіки, де саме пріоритетним є турбота про людину, де лікування розуміється як «соціально-психологічне зцілення», як зміну стереотипів поведінки і підвищення адаптаційних здібностей особистості засобами художньої діяльності. В цьому контексті і сам термін «лікування» має ще один сенс відтінок-позбавлення від чогось, що можна співвідносити до корекційних і реабілітаційних функцій арт-терапії.

Методи арт-терапії через самовираження і самопізнання допомагають зрозуміти й оцінити своє минуле, розглянути сьогодення, створити образи і перспективи професійного майбутнього, мотивують до творчої праці і відкривають широкий простір для відтворення і втілення ідей, задумів, проектів.

На думку К.Юнга, образотворча діяльність являє собою внутрішню потребу – особливий інстинкт, завдяки якому людина стає інструментом вираження досвіду колективного несвідомого. У процесі індивідуалізації, що веде до усе більшого взаємопроникнення особистого і загальнолюдського, переборюється конфлікт між особистим і загальнолюдським, і людиною досягається максимальна соціальна реалізація своїх можливостей.

Останнім часом метод арт-терапії знаходить все більше прихильників як у психологів-практиків, так і у науковців, які працюють в сфері освіти.

Інтенсивний розвиток і становлення арт-терапії в Україні є явищем не випадковим. Як вважають О.Л.Вознесенська і Л.В. Мова, «методи арт-терапії близькі ментальності українців, для яких більше характерна орієнтація на емоційно – образні переживання, ніж на раціональне вирішення внутрішньо психічних конфліктів» [3, с.25]. Далі, автори підкреслюють, що архаїчні форми мистецтва – як праобраз сучасної арт-терапії – збереглися в українській народній творчості, в віршах, піснях, танцях, малюнках, різних виробках образотворчого мистецтва, і становлять ресурс для духовного зцілення, адаптації людини до оточуючої реальності, до усвідомлення свого Образу «Я». Використання різних форм українського образотворчого мистецтва у сучасній українській арт-терапії науковці О.Л.Вознесенська і Л.В. Мова розглядають як одну із особливостей розвитку арт-терапевтичного методу у вітчизняній психологічній практиці [3, с.26].

Більш поширеною сферою у педагогічному процесі розглядає «арт-терапію» І.А.Зязюн, який вважає, що вона є динамічною системою взаємодії між учнем (дитиною, студентом, дорослим), продуктом його художньої творчої діяльності і педагогом (арт-терапевтом) у так званому «фасилітуючому» арт-терапевтичному просторі з метою реалізації найважливіших функцій освіти: психотерапевтичної, корекційної, діагностичної, розвивальної, виховної, психопрофілактичної, реабілітаційної і т. ін. [6, с.17].

Використовуючи досвід зарубіжних і вітчизняних вчених, ми вважаємо за доцільне розглянути більш предметно застосування арт-технологій у процесі професійної орієнтації, розглядаючи психодіагностику як самодіагностику та розвивальну психодіагностику, де через самопізнання та самовираження для учнівської молоді стає можливим зрозуміти й оцінити своє минуле, розглянути сьогодні, створити образи та перспективи майбутнього; набути досвіду позитивних змін, поступово прийти до заглибленого відкриття себе для себе, стати джерелом пізнання та перетворення дійсності.

Метод арт-терапії є досить універсальним, оскільки, надає можливість робити психодіагностику, корекцію та сприяє саморозвитку особистості.

- **фототерапія** (створення фотографічних образів за допомогою «фото», «слайди») - це процес творчого самовираження, який сприяє розвитку, зціленню й адаптації, покращує взаємодію з соціумом, призводить до досягнення тих або інших позитивних психосоціальних ефектів, особистісного саморозкриття та самовиявлення, результатами якого є спонтанне самодослідження (самодіагностика);
 - **казкотерапія** розвиває творчі можливості, розширює світогляд, допомагає розвитку самопізнання (через самодіагностику) й самовдосконалення, покращує взаємодію з оточуючим світом; формує і підтримує «моральний імунітет» (здібність до протистояння негативного ментального та емоційного впливу соціального середовища);
 - **ігрова терапія, лялькотерапія** надає можливість визначити (психодіагностика) мотиви, підсвідомі бажання, риси характеру та моделі поведінки (в процесі взаємодії); позитивно впливає на саморозвиток особистості, підвищує самооцінку, корегує емоційну сферу, спонукає до розвитку внутрішньої мотивації та гнучкості у прийнятті рішень;
 - **ізотерапія** (спонтанний творчий психомалюнок слугує методикою психодіагностики, оскільки, від заданості теми надає відповіді); допомагає відчути, зрозуміти себе і вільно виражати свої думки й почуття, відображає теперішнє та допомагає моделювати майбутнє; позитивно впливає на активізацію взаємодії абстрактно-логічного і конкретно-образного мислення, розвиває психічні процеси (зір, увагу, пам'ять, уяву, рухову координацію, мову);
 - **тілесно-рухова терапія** (активні рухові вправи, вербальні способи вивільнення емоцій, різні техніки тілесної дії) відкриває розуміння свого тілесного стану та неусвідомлюваних тенденцій, потреб і конфліктів (самодіагностика), розвиває взаємодію та груповий контакт, сприяє розвитку самосвідомості й самодослідження, покращує суб'єктивне самопочуття і зміцнює психічне здоров'я;
 - **драматерапія** надає можливість самовизначитись та відтворити нові ролі, альтернативні поведінкові стилі через драматичну дію-гру;

- **техніка направленої візуалізації** (терапія образами) – це оволодіння засобами ефективної саморегуляції, які посилюють потік уяви і направляють його у задане русло.

Форми арт-терапевтичного процесу можуть бути як групові так і індивідуальні, де перевага надається роботі арт-терапевтичним методом саме в групі, яка дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички, формує адекватну самооцінку і веде до зміцнення особистісної ідентичності. Завдяки взаємній підтримки, групова робота дозволяє спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточуючих; дозволяє засвоювати нові ролі, розвиває навички прийняття рішень, а головне, розвиває комунікативні навички та здатність до адаптації.

По-перше, психодіагностичні методики професійної консультації, що спрямовані на виявлення й оцінку індивідуальних особливостей прояву психічних функцій, повинні бути позбавлені впливу знань, інтелектуальних і моторних вмінь і навичок досліджуваного на результативність тестування. По-друге, психодіагностична методика повинна бути гостро спрямованою на виявлення й оцінку саме тієї функції, яка підлягає виявленню, з максимально можливим виключенням інших, супутніх функцій. По-третє, будь-яка Профконсультаційна психодіагностична методика за складністю своєї робочої частини має бути доступною для кожного учня, що досліджується за її допомогою. По-четверте, широкий статистичний матеріал показників тестування за такими методиками має відповідати закономірності нормального розподілу величин. По-п'яте, методика має забезпечувати надійне виявлення й оцінку досліджуваної психічної функції; про це свідчить висока позитивна кореляція основного (першого) і контрольного (другого) тестування особистості учня. По-шосте, оцінні показники методики повинні цілком виключати будь-яку можливість впливу на них суб'єктивної оцінки з боку профконсультанта, вони мають бути незалежними від його інтуїтивних та інших уявлень і ставлень до досліджуваної особистості. Нарешті, по-сьоме, психодіагностичні методики повинні бути позбавлені прямої імітації реальної професійної діяльності.

Створення передумов професійного самовизначення для особистості юнацтва не можливе без вивчення і оцінки їх професійно важливих індивідуально-психологічних особливостей. Розмаїття індивідуально-психологічних і біологічних якостей інтегрується в неповторності людини, що відображається в понятті «індивідуальність».

Особистісно-орієнтований підхід спрямовується на визначенні індивідуальних ознак особистості юнацтва, де індивідуальність - це не просто сума індивідуальних відмінностей, а система властивостей та якостей, що забезпечує цілісність самої особистості. Профорієнтаційна психодіагностика заснована на системній, комплексній оцінці людини як біосоціальної істоти, в процесі якої створюється необхідність узагальнюючих уявлень про сукупність властивостей індивідуальності, які служать орієнтиром при виявленні окремих індивідуальних особливостей. Професійна направленість визначається всією сукупністю властивостей індивідуальності, але переважне значення має рівень поведінки і діяльності, що поєднує соціально-психологічні та психофізіологічні показники. В контексті аналізу структури індивідуально-психологічних особливостей найважливіше значення має концепція особистості, в якій фіксуються перш за все соціальні риси людини. Реальним базисом особистості є суспільні за своєю природою відношення до світу, які реалізуються в системі її різноманітної діяльності, яка має різні мотиви, де ієрархія діяльності є ядром особистості. Головна визначна ознака властивостей особистості - це їх віднесення не до окремих дій та операцій, а до діяльності або системи діяльності суб'єкта.

Основними принципами, які зумовлюють розв'язання проблем профорієнтаційної психодіагностики, є діяльнісний підхід до аналізу психічних явищ; комплексний, системний підхід до оцінки індивідуально-психологічних особливостей; динамічності (пролонгованості) та активності відбору; саме ці підходи найбільш ефективно можна впроваджувати у практику профорієнтації, завдяки методу арт-терапії.

Розглянемо більш конкретно методи і підходи арт-терапії, які можна використовувати як психодіагностичний інструментарій в процесі професійного самовизначення учнівської молоді на прикладі модифікованої автором методики В.Окландера «Трояндовий кущ». У сучасній

освітній практиці, поряд з формуванням знань і умінь, у число пріоритетних включені завдання, які пов'язані із загальним особистісним розвитком і збереженням психологічного здоров'я учнів та направлені на допомогу особистості віднайти і відкрити своє неповторне «Я», а в юнацькому віці віднайти мотиви до професійного самовизначення, саморозвитку та проектування майбутньої професійної кар'єри.

Одним із основних підходів, які використовуються у методиці В.Окландера «Трояндовий кущ» є метод спрямованої візуалізації, який відкриває можливості до самопізнання (може слугувати як самодіагностичний матеріал) та самовідчуття. і допомагає відкрити потаємні шляхи до визначення психічного та емоційного стану, ставлення до соціального середовища, ресурсний потенціал та інше.

Завдяки методу спрямованої візуалізації, учасники процесу з заплющеними очима уявляють трояндовий кущ, а в цей час арт-терапевт активізує творчий процес, задаючи такі питання: «який цей кущ - він сильний чи слабкий, великий чи маленький?», «чи є на ньому квіти, якого вони кольору та розміру?», «які гілочки, листочки та коріння?», «хто його доглядає?», «як він себе почуває?» та інші. Надалі учасники розплющують очі і малюють кожний свій трояндовий кущ. На наступних етапах роботи проводиться обговорення емоцій та почуттів, що виникли під час виконання роботи та виявлення «ключових моментів», які при використанні даної техніки можна узагальнити таким змістом:

- «розмір куща та його розміщення на аркуші свідчать про рівень самооцінки та соціального самовизначення учасника;
- наявність шипів – показує на емоційне ставлення до оточуючого світу;
- коріння і земля передають асоціації соціального середовища, наскільки комфортно і затишно, а саме головне, впевнено чи ні почувається молода людина;
- наявність людей чи тварин зазвичай вказує на задоволення потреби у спілкуванні, теплі, любові та свідчить про взаємини з близькими людьми;
- відношення до людей та тварин визначає взаємодію із соціумом;
- наявність дороги (велика чи маленька стежка) і є символом, який визначає бажання проявляти чи не проявляти, і в якій мірі, готовність до пошуку, до руху вперед; тобто, до особистісного і професійного розвитку;
- сонце – асоціюється із емоційною стабільністю та самодостатністю, а також, показує рівень ресурсних можливостей.

Під час інтерпретації арт-терапевтичних робіт саме пошук та спільне обговорення таких «ключових моментів» і відіграють означену позицію, яка дозволяє молодій людині зануритись у свій внутрішній світ, замислитись над своїм місцем у соціальному просторі сьогодення, визначити ресурсні можливості. Ми вважаємо, що використовуючи методику В.Окландера «Трояндовий кущ», найвагомим здобутком у цій роботі є сам ціннісний досвід у процесі самопізнання та занурення у світ власних почуттів, з якого починається шлях до особистісного та професійного розвитку. Ознайомлення з цією методикою дає нам підстави визначити, що суттєвим у використанні даного підходу є, з одного боку, його технологічність (синтез методик: візуалізація, малюнок, терапія творчим самовираженням) та орієнтація на самопізнання та самозаглиблення, яких так не вистачає в бурхливому сьогоденні у сучасної молоді, а з іншого – можливість віднайти, як внутрішні, психічні ресурси особистості, так і зовнішні, що містяться у найближчому навколишньому оточенні, які спроможні стати підґрунтям для саморозвитку та самоствердження сучасної молодої людини.

Іншим прикладом використання методу арт-терапії у практичній роботі з учнівською молоддю (старшокласники і учні ПТНЗ), нами використовувалась авторська арт-терапевтична техніка «Психологічні виміри професійного «Я». У старшокласників ця техніка мала більш конкретну назву «Моє майбутня професія», а в учнів ПТНЗ – «Моє професійне середовище».

Творчі роботи старшокласників можна поділити на три групи: перша – це чітко проявлено бачення свого професійного майбутнього, багато деталей підкреслюють конкретне уявлення про майбутню професію; друга група – це соціальне ставлення до майбутнього, тобто, якість загальне уявлення, або тільки напрямок інтересів, проявлений у символах; у третьої групи

учасників ще не проявлений професійний шлях, а відтворено навколишнє соціальне середовище. Характерним для усіх груп учасників – це те, що на всіх малюнках ми бачимо проявлене особистісне соціальне «Я», - воно у всіх різне.

Інтерпретація робіт являла собою особливу складність, у зв'язку з тим, що існували суттєві відмінності у індивідуальних здібностях і психічному розвитку учнів. Наблизитись до таємничого змісту малюнків – це значить наблизитись до розуміння внутрішнього світу людини, її почуттів, переживань, проблем.

Старшокласники із заохоченням і цікавістю виконували свої творчі роботи, деякі з учнів хвилювались, що їм не все вдалось відобразити; дехто просто дописував, коли не міг виразити інакше. Аналізуючи творчі роботи учасників, ми звертали увагу не на зовнішні прояви підходів до свого професійного майбутнього, а на символічний зміст, який допомагає побачити місце особистісного «Я» учнівської молоді, його свідомі і несвідомі аспекти.

Учні ПТНЗ виконували творчу роботу з назвою «Моє професійне середовище», зважаючи на те, що вони вже вибрали свій професійний шлях, де оточення і форми занять сприяли створенню професійного простору.

Роботи учнів ПТНЗ можна поділити на дві групи: перша – це група учнів, які змогли відтворити свій професійний вибір більш – менш конкретно і сформовано; а друга – це такі учні, які не змогли зовсім ні явно, ні символами визначитись у професійному просторі. З деякими учнями другим етапом роботи проводилось індивідуальне консультування і визначалось їх ставлення до себе і свого майбутнього. У більшості випадків вони чітко не уявляли де будуть працювати і ким. А саме головне і важливе було те, що вони не були впевнені в своїх професійних здібностях і можливостях.

Представлена методика «Психологічні виміри професійного «Я» підвищує зацікавленість у самодослідженні (самодіагностиці) і глибоко терапевтична по суті. Адже розуміння особистісних внутрішніх процесів, усвідомлення свого ставлення, почуттів, проявів створюють в учнівській молоді відчуття впевненості та позитивної життєвої перспективи, а проявлене професійне майбутнє дає змогу ще раз подумати, замислитись і віднайти найбільш привабливе й реальне своє професійне визначення.

Отже, за таким визначенням у центрі профорієнтаційної роботи методом арт-терапії перебуває особистість юнацтва у всій складності її психологічної структури, з індивідуальними особливостями прояву її психічних функцій, з її потребами, домаганнями, інтересами, із сформованою (за допомогою самодіагностики та розвивальної діагностики) профорієнтаційною позицією. В основі такої позиції - спрямованість особистості на самостійне вирішення проблеми власного професійного самовизначення. Профорієнтаційна позиція характеризується усвідомленням особистістю наявності значущої для неї проблеми професійного самовизначення, розумінням можливих шляхів і засобів її вирішення, бажанням вирішити дану проблему і активною позицією життєдіяльності.

У процесі профорієнтаційної роботи учень отримує допомогу, яка дозволяє йому визначити свою профорієнтаційну позицію, спрямувати її на реальні для нього перспективи і засоби професійного самовизначення, що сприяє професійному проектуванню.

Метод арт-терапії засновано на мобілізації творчих можливостей кожної особистості юнацтва, цей метод відновлює механізми саморегуляції і самоактуалізації, які допомагають віднайти своє місце у соціумі, реалізувати себе і досягнути своєї мети.

Однак, слід зауважити, що у вітчизняній психотерапевтичній традиції і в сучасному навчально-виховному процесі ще недостатньо використовують невичерпні можливості арт-терапії. Пошуки і впровадження інноваційних методів практичної психології посідають важливе місце серед питань, пов'язаних з професійним самовизначенням особистості, де підхід до розуміння цих завдань великою мірою буде визначати загальні засади для запровадження теоретичних досліджень і практичної роботи, які ставить перед собою сучасна профорієнтація. Прогресивні думки щодо процесу саморозвитку особистості на сучасному етапі розвитку людства висловлює І.П.Манюха, яка пропонує метод «онтологічного моделювання» для дослідження професійного потенціалу особистості. Професійний потенціал

особистості – це «можливе у передбаченні та прогнозуванні різнорівневий і багатомірний розвиток «Я» особистості, вважає вчений, який здійснюється самою особистістю у процесі реалізації «життєвої справи», де професійний потенціал особистості обумовлює перспективи професійного розвитку, як «розгортання потенціалів її буття в професії і через професію» [8; с. 58-59]. Можливості прояву особистості як цілісного психологічного утворення детерміновані її структурними елементами, і саме ці структурні елементи - риси, якості, функції несуть на собі відбиток цілісної багатовимірної системи особистості. Про це ж саме виразно і точно висловився Г.С. Костюк, який стверджував, що не можна зрозуміти ціле, не виділяючи його окремих сторін, функцій, як і не можна зрозуміти частини поза їх зв'язком із цілим.

Метод арт-терапії створює континуум різноманітних прийомів, форм і методик, використання яких надасть можливість багатовимірно, різнобічно, завдяки участі у творчому процесі, сприяти саморозвитку особистості юнацтва.

Виходячи з результатів практичного застосування можна вважати, що при використанні методів арт-терапії (у відповідності з вимогами: спонтанно, творчо, у невимушеній довільній формі з використанням різних матеріалів і технік) – образна форма отриманої творчої продукції дозволить матеріалізувати різні аспекти досвіду суб'єкта. За допомогою психоаналізу отриманої продукції буде можливим виявити такі глибинно-психологічні характеристики психіки, як: інтереси, здібності, нахили і наміри, самооцінку, ціннісні орієнтири, творчі можливості й професійну спрямованість; пізнавальну активність та обізнаність світу професій. Використання методу арт-терапії у профорієнтаційній роботі надасть можливість ефективно сприяти розвитку пізнавальних та інтелектуальних здібностей, усвідомленому професійному і життєвому самовизначенні учнівської молоді.

Сучасні соціально-економічні умови, що динамічно реформуються на основі інноваційних технологій, вимагають від фахівців неординарних, самобутніх, творчих рішень в процесі професійної реалізації, де, людина творча – homo creator, є людина діяльнісна, яка здатна творити своє сьогодення й моделювати майбутнє, коли професійна природність до конкретної діяльності вимірюється не тільки рівнем майстерності і професіоналізму, але й рівнем саморозвитку.

Перехід до ринкової економіки, постійне зростання вимог щодо професіоналізму та мобільності різних галузей виробництва, динамізм сучасних виробничих технологій, виникнення підприємств різних форм власності, інтеграція в світову економічну співдружність викликає необхідність впровадження нової парадигми професійної освіти, спрямованої на забезпечення вільного і якісного розвитку особистості майбутнього спеціаліста.

Література

- 1.Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – С.385.
- 2.Вітківська О.І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації: Монографія. – К.: Наук. світ, 2001. – С.19, 43.
- 3.Вознесенська О.Л., Мова Л.В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт – технологій в освіті. / Упорядник Т.Гончаренко. – К.: «Шкільний світ», 2007. – С. 25,27, 34,
- 4.Державна національна програма «Освіта»/Україна ХХІ ст../. – К.: Райдуга, 1994. – С.38, 51.
- 5.Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Профорієнтологія. Учеб. пособие. – М.: Академический проект, 2006. – С.22, 40 - 41.
- 6.Зязюн І.А. Педагогічна арт-терапія як естетична фасцинація. Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб. наук. праць / за ред..І.А,Зязюна, Н.Г.Ничкало. – К.: Хмельницький, 2008. – 17 – 25.

7.Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий. - С Пб.: изд. «Речь», 2005. – С. 94.

8.Маноха И.П. Человек и потенциал его бытия: опыт синтезирования онтологических и психологических познавательных техник. – К.: Стимул, 1995. – С. 6, 58, 59.

9.Яценко С. Л. Модель особистісно орієнтованого навчання: обґрунтування структури та сутності компонентів. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / За заг. ред.. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид – во ЖДУ ім. І,Франка, 2006, - С. 215.

АРТ-ТЕРАПИЯ КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ ПСИХОДИАГНОСТИКЕ

Злочевская Людмила

В статье представлен обзор использования арт-терапии как инновационного метода в профориентационной работе с ученической молодежью, и проиллюстрированы варианты применения разных направлений арт-терапевтического подхода. Отражены общие особенности психодиагностических методик, которые являются эффективной формой профориентационной консультации.

Ключевые слова: арт-терапия, инновационный метод, профориентационная консультация, психодиагностика, профориентационная работа, профессиональное самоопределение, профессиональный образ «Я».

ART-THERAPY AS INNOVATIVE APPROACH IN PROFORIENTACIYNIY TO PSYCHOACTIVATOR

Zlochevska Lyudmyla

The review of the use of art-therapy of is presented in the article, as an innovative method in professional work with student's young people, and the variants of application of different directions of art-therapy approach are illustrated. The general features of п psychoactivator methods which are the effective form of professional consultation are reflected.

Key words: art-therapy, innovative method, professional self-determination consultation, psychoactivator, professional work, professional self-determination, professional appearance of «I».